

УДК 378.018.8:373.5.011.3-051:[94+34]

DOI: 10.31499/2307-4914.2(26).2022.267625

ОСОБЛИВОСТІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ ТА ПРАВОЗНАВСТВА У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ

Дар'я Коваль, доктор філософії, доцент кафедри соціальних і правових дисциплін,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0003-0765-7649

E-mail: dskoval91@gmail.com, d.koval@udpu.edu.ua

У статті досліджено специфіку і значення фахової підготовки майбутніх учителів історії і правознавства в аспекті формування у них правової культури. З'ясовано сутність правової культури майбутнього вчителя та визначено умови успішної реалізації правовиховної функції майбутніх учителів історії і правознавства. Обґрунтовано значення історичної освіти, її вплив на розвиток цивільно-моральних якостей людини. Визначено мету вивчення історії в основній школі, у старшій школі на базовому рівні та у старшій школі на профільному рівні, спрямовану на розвиток предметних умінь і навичок в учнів. Закцентовано увагу на готовності майбутніх учителів правознавства бути готовим здійснювати навчання і виховання учнів. Схарактеризовані професійно значущі якості формування правової культури майбутнього вчителя історії і правознавства та притаманні їм функції: адаптивна, пізнавально-перетворювальна, ціннісно-нормативна, правовиховна, комунікативна, охоронно-захисна, діагностична, організаторська, регулятивна, управлінська.

Ключові слова: права культура; права демагогія; фахова підготовка; майбутні учителі історії і правознавства; професійна діяльність; правове виховання; регулятивна функція правової культури; законодавство; історична освіта; громадянин; суспільство; правознавчий матеріал; права освіта; заклад освіти.

PECULIARITIES OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF HISTORY AND JURISPRUDENCE IN THE CONTEXT OF FORMATION OF LEGAL CULTURE

Daria Koval, Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor of the Department of Social and Legal Disciplines, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0003-0765-7649

E-mail: dskoval91@gmail.com, d.koval@udpu.edu.ua

The article examines the specifics and significance of the professional training of future teachers of history and jurisprudence in the aspect of forming their legal culture. The essence of the legal culture of the future teacher is clarified and the conditions for the successful implementation of the legal educational function of future teachers of history and jurisprudence are determined. The importance of historical education, its influence on the development of civil and moral qualities of a person is substantiated. The purpose of studying history in elementary school, in high school at the basic level and in high school at the professional level, aimed at the development of subject skills and skills in students, has been defined. Attention is focused on the readiness of future law teachers to be ready to teach and educate students. The professionally significant qualities of the formation of the legal culture

of the future teacher of history and jurisprudence and its inherent functions are characterized: adaptive, cognitive-transformative, value-normative, legal age, communicative, protective, diagnostic, organizational, regulatory, managerial. It was revealed that the specific function of legal culture is regulatory. Law regulates relations between people as well as between people and society through various structures based on normative provisions systematized in laws.

Norms of morality also provide a regulatory function in society, but they do not have the status of law, and their regulatory action is based on the social approval or condemnation of various human actions in society by this society or its various institutions. The regulatory function of legal culture allows to correlate public and personal interests, realizing them within the limits of legality.

A high level of legal culture of an individual allows him to regulate relations with other social subjects in various spheres of society's life, without going beyond the limits of legality, thereby increasing the effectiveness of the realization of his interests and needs.

The essence of this function is broken in the coordination of the goal and results, minimizing minor inconveniences caused by the dynamism and unpredictability of the behavior of participants in the educational process.

The process of forming the skills of future teachers of history and jurisprudence to act in the legal education of schoolchildren (analytical, diagnostic, constructive, organizational, communicative, informational, prognostic, projective, reflective) deserves attention. The teacher helps the child to enter the life of society, contributing to his formation as an active object and subject of culture, realizing his personal potential.

Keywords: *legal culture; legal demagoguery; professional training; future teachers of history and jurisprudence; professional activity; legal education; regulatory function of legal culture; legislation; historical education; citizen; society; legal material; educational institution.*

Зміни в політичній, соціальній, культурній, економічній сферах торкнулися життя кожної людини. Неготовність до змін, відсутність сформованих морально-вольових якостей призвели до участі людей у протиправних заходах. Особливо ця проблема стосується шкільної та студентської молоді, оскільки з-поміж цієї категорії часто фіксують вплив негативних факторів.

Мета статті полягає в дослідженні особливостей фахової підготовки майбутніх учителів історії та правознавства у контексті формування правової культури.

Сьогодні надзвичайно поширений правовий нігілізм. Правова демагогія має особливі форми прояву і в педагогічному середовищі:

- 1) коли штучно протиставляють різні за юридичною силою нормативні правові акти;
- 2) коли не аргументовано, емоційно критикують положення нормативних правових актів вищих органів;
- 3) коли для обґрунтування управлінських помилок використовують припущення про змову, співпрацю з владою;
- 4) коли звинувачують певного працівника в скоєнні посадових проступків за відсутності реальних доказів;
- 5) коли свідомо приймають декларативні за формою нормативні правові акти, які по суті нічого не змінюють.

Правова демагогія приносить соціальну шкоду, особливо вона небезпечна, якщо її використовує педагогічний працівник. Правова некомпетентність педагога посилюється зовні ефектним впливом на почуття, знання, дії тих, хто йому довіряє [5, с. 166].

Протистоїть правовому нігілізму, іншим деформаціям правосвідомості такий складний соціальний феномен, як правова культура.

Правова культура несе в собі глибоке знання правових норм і принципів, повагу до закону, вміння застосовувати право в суспільно корисних цілях, готовність брати активну участь у зміцненні законності та правопорядку.

До основних соціально-психологічних і соціально-педагогічних факторів, що впливають на формування правової культури молоді, на нашу думку, належать: соціально-економічна невлаштованість життя; знецінення загальнолюдських, морально-етичних цінностей у сучасній культурі; несприятливі соціально-психологічні та соціально-педагогічні аспекти життєдіяльності.

Ці фактори враховані у дослідженні професійної діяльності майбутнього вчителя історії і правознавства, що дозволило знайти оптимальні рішення в постійно мінливій «виробничій» ситуації та визначило результати дослідницького пошуку.

Розглянемо насамперед специфіку і значення фахової підготовки майбутніх учителів історії і правознавства в аспекті формування у них правової культури. Вважаємо, що особисті та професійні потреби у ході фахової підготовки полягають в наступному:

- ефективному забезпеченні захисту своїх особистих прав і свобод, юридично правильному здійсненні професійної діяльності;
- володінні методикою викладання історії і правознавства з вивченням правових проблем;
- захисті особистості і прав учнів.

Підвищені вимоги до змісту і характеру праці вчителя, його особистості потребують більш ґрунтовної підготовки студентів до виконання правових функцій, освоєння майбутніми педагогами провідних ідей, що сприяють удосконаленню правових процесу в сучасних умовах, оволодіння методикою і технікою цієї роботи. Ці закономірності базуються на діалектичній єдності двох процесів, що відбуваються у ЗВО (фахової підготовки студентів, з одного боку, і формування у них правової культури з другого), які забезпечують цілеспрямоване формування правової культури майбутніх учителів історії і правознавства у фаховій підготовці.

Формування правової культури студентства є складним процесом, оскільки студенти не є монолітним об'єднанням. Це по суті частина суспільства, певного вікового зрізу з притаманними характерними рисами. Саме у цій соціальній групі найбільш чітко видно протиріччя в системі суспільних взаємодій, межі різних типів соціальних зв'язків, їх стійкість або деформованість.

Одне з найважливіших завдань і обов'язків учителя – дати учням знання, сформувані у них уміння і навички, застосовувати їх у житті. Це неможливо без знання системи правового регулювання. Отже, неотримання у школі таких знань може ускладнити соціальну самоідентифікацію людини.

Поряд з основами правової психології студент як громадянин повинен знати основні положення законодавства, що стосуються його життєвих інтересів. Крім професійних знань, студенти мають знати свої права, повноваження, обов'язки.

Для успішної реалізації правових функцій майбутні вчителі повинні знати: закономірності формування правової культури, правових уявлень, понять у школярів, з урахуванням їхніх вікових, індивідуально-психологічних особливостей, правового статусу; закономірності та особливості діагностики реального рівня правової культури

особистості; можливості чинних шкільних програм, підручників, навчальних посібників для вирішення завдань правового виховання; ефективні форми і методи спільної роботи з батьками, позашкільними установами, громадськістю, правоохоронними органами з правового виховання учнів тощо.

Визначаючи правовий мінімум знань педагога, виходимо з необхідності не просто засвоїти студенту певний обсяг правових знань, а й знати, що все передбачене правом служить інтересам як окремої особистості, так і всього суспільства; є механізмом соціальної захищеності прав і свобод громадян, забезпечує правове виховання школярів. Таке розуміння виховного потенціалу права дозволить виробити у майбутнього педагога позитивний настрій до професійної діяльності з правового виховання школярів.

Сучасний учитель історії та правознавства відповідає за формування в учня таких моральних якостей, як: любов до Батьківщини; активну життєву позицію, соціальну відповідальність, уміння бачити причинно-наслідкові зв'язки в розвитку суспільства, любити, пам'ятати і шанувати історію України.

Предметна спеціалізація, зокрема вчителя історії в першу чергу визначається змістом і метою самої науки – історія. Сучасні погляди на сенс і мету історії характеризуються наявністю двох протилежних поглядів.

Перший розглядає історію як сукупність подій і процесів, випадково виникаючих в суспільстві і також випадково зникаючих К. Баханов [1; 2; 3], В. Власов [6].

Протягом останніх десятиліть в Україні питання про цілі і завдання історичної освіти (особливо в контексті патріотичного виховання) викликають загальний інтерес у суспільства, державних чиновників, науково-педагогічної спільноти (О. Білюк [4], І. Єрмакова [8], Д. Кравченко [9], А. Нікора [11], О. Пометун [12], О. Сергійчук [14], А. Старєва [15] та ін.).

Головною метою вивчення історії науковці вважають виховання соціально-активної високоморальної особистості, ідейно стійкої, з вираженою національно-культурною самосвідомістю, що визнає загальнолюдські цінності, вибудовує своє життя на засадах гуманістичних ідей. Виходячи з мети, у навчального предмета «Історія» є дві основні задачі.

- 1) сформувати систему знань у контексті «факти і тільки факти»;
- 2) допомогти школяреві усвідомити себе, свої витоки, громадянську ідентичність, інтеграцію у громадянське суспільство з урахуванням його культурно-політичного розвитку і конфесійної належності, різної культури.

У цьому випадку «Історія» як загальноосвітня дисципліна, виступає інструментом ціннісного розвитку, спираючись на специфіку історичної освіти, її вплив на розвиток цивільно-моральних якостей людини, становлення соціально активного члена суспільства, що володіє і високим рівнем культури, прихильника закону суспільства і традиції свого народу.

Вивчення історії в основній школі спрямоване на досягнення таких цілей: оволодіння елементарними методами історичного пізнання, вміннями працювати з різними джерелами історичної інформації; формування ціннісних орієнтацій в ході ознайомлення з історично встановленими культурними, релігійними, етнонаціональними традиціями тощо.

Вивчення історії у старшій школі на базовому рівні спрямовано на досягнення таких цілей: виховання громадянськості, національної ідентичності, розвиток світоглядних переконань учнів на основі осмислення ними історично сформованих культурних, релігійних, етнонаціональних традицій, моральних і соціальних установок, ідеологічних доктрин; формування історичного мислення – здатності розглядати події і явища з погляду їхньої історичної доцільності, зіставляти різні версії й оцінки історичних подій та особистостей, визначати власне ставлення до дискусійних проблем минулого і сучасності.

Вивчення історії у старшій школі на профільному рівні спрямовано на досягнення таких цілей: розвиток громадянськості, патріотизму, інтернаціоналізму, міжетнічної та конфесійної толерантності; становлення умінь критично аналізувати отриману історико-соціальну інформацію, визначати власну позицію по відношенню до навколишньої дійсності, співвідносити її з історично утвореними світоглядними системами; освоєння систематизованих знань про історію людства і елементів філософсько-історичних і методологічних знань про історичний процес; оволодіння вміннями та навичками комплексної роботи з різними типами історичних джерел, пошуку і систематизації історичної інформації як основи вирішення дослідницьких завдань.

Отже, загальна історична освіта являє собою цілісну, багатофакторну і багаторівневу гуманітарну систему, що забезпечує збереження цінностей і традицій, наступність поколінь, консолідацію суспільства у межах соціально-громадських норм та ідеологічних державних принципів.

Співвіднесеність двох складових – шкільної і вищої освіти спонукає пошук шляхів формування правової культури майбутнього вчителя історії у процесі фахової підготовки.

Світоглядні якості майбутнього вчителя історії визначені в державному стандарті. До них належать: усвідомлення особистісної та соціальної значущості своєї професії; передача культури від покоління до покоління, яка виступає як контекст становлення особистості; володіння системою знань про основні етапи та найважливіші події світової історії; про цілісності, множинності і варіативності всесвітнього історичного процесу; усвідомлення місця історії в сучасній науці і культурі, значущості історичних дисциплін в загальногуманітарній підготовці учнів; усвідомлення єдності всіх сторін всесвітньо-історичного процесу, значення основних явищ культури в контексті світової та вітчизняної історії; знання основних комплексів історичних джерел тощо.

Ця якість особистості вчителя історії характеризується як система професійно значущих переконань, яка визначається сферою предметної підготовки і відображає закономірності розвитку суспільства.

Ефективність навчання учнів профільних класів визначають за досягненням мети й завдань навчання з урахуванням засвоєння учнями правових знань, розвиток їхніх предметних умінь і навичок, розширення ціннісного досвіду і втілюється в співвідношенні реальних навчальних досягнень учнів з тими, що визначені як оптимально можливі [10, с. 33].

Фактичний правознавчий матеріал є сукупністю науково обґрунтованих фактів державно-правової дійсності та юридичних фактів як підстав виникнення, зміни

і припинення правових відносин. Теоретичний правознавчий матеріал складає сукупність наукових понять, державно-правових закономірностей, причинно-наслідкових зв'язків, теорій, тенденцій тощо [13, с. 376].

Майбутній учитель правознавства повинен бути готовим здійснювати навчання і виховання учнів з урахуванням специфіки предмета «Правознавство»; усвідомлювати необхідність дотримання прав і свобод учнів, передбачених Законом України «Про освіту» [16], Конвенцією про права дитини, систематично підвищувати свою професійну компетентність тощо.

Більшість майбутніх учителів історії і правознавства будуть не тільки вчителями-предметниками в школі, ліцеї, гімназії, а й класними керівниками, тому здійснюватимуть позакласну виховну роботу, одним із напрямів якої є правове виховання учнів, проводити профілактичну правову діяльність, що охоплює групи учнів, окремих школярів і їхніх батьків. Їм доведеться співпрацювати з різним віковим контингентом, виконувати функції вихователя, цілеспрямовано впливати на колектив і кожного учня.

Майбутні учителі історії і правознавства можуть в майбутньому стати директорами шкіл, тому їм необхідно знати юридичні документи, що становлять основу праці педагогічного колективу, нормативні акти, що регулюють трудові конфлікти і дозволяють надавати додаткові освітні послуги. Сьогодні питанням демократизації управління школою приділяють особливу увагу. Тому в даній сфері правова культура педагога є значущою і для особистості, і для організації, і для суспільства в цілому.

Майбутній учитель історії та правознавства повинен знати: суб'єктів освітнього процесу, їх вікові, індивідуальні особливості, соціальні фактори, які впливають на розвиток; основи соціальної політики держави; зміст охорони прав неповнолітніх та дітей-інвалідів; особливості професійної діяльності, посадові інструкції та функціональні обов'язки вчителя історії і правознавства; чинники правової освіти; історію розвитку правової освіти; об'єкт, предмет і функції правової освіти; мету і закономірності правової освіти; конституційне право України і зарубіжних країн; систему організації та функціонування правоохоронних органів тощо.

Залежно від видів виконуваних дій, предмета виховання у майбутнього вчителя повинні бути сформовані вміння здійснювати правове виховання школярів (аналітичні, діагностичні, конструктивні, організаційні, комунікативні, інформаційні, прогностичні, проєктувальні, рефлексивні).

Майбутній учитель історії і правознавства повинен володіти: вміннями застосовувати інноваційний зарубіжний і вітчизняний досвід педагогічної роботи з правової освіти; уміннями організовувати і здійснювати правове виховання в освітніх закладах; уміннями планувати правову освіту в освітніх закладах різного виду; уміннями аналізувати й оцінювати рівень вихованості, розвитку суб'єктів освітнього процесу; умінням використовувати форми і методи з правової освіти; уміннями надавати допомогу у вирішенні конфліктів, що виникають у процесі педагогічної діяльності як у системах дитина – дитина і дитина – педагог, так і в системі педагог – педагог; уміннями надавати посередницькі послуги дітям та батькам в отриманні юридичної та педагогічної допомоги тощо.

Майбутнього учителя історії і правознавства готують до роботи в закладах

освіти різних форм власності (школа, ліцей, гімназія, коледж, заклад вищої освіти) в якості вчителя (викладача) історії і правознавства; у закладах, організаціях, підприємствах, пов'язаних з різними аспектами організації та здійснення освітньої діяльності, як юридичного консультанта освітнього закладу (організації), відомства (відділу освіти, управління освітою тощо); організатора правового виховання – вихователя спеціалізованих освітніх установ; помічника керівника освітніх закладів, організацій, підприємств з юридичних питань; фахівця в галузі правозахисної діяльності з різних питань забезпечення і захисту законних інтересів і прав громадян та установ, як правило, в освітній галузі.

Не заперечуючи суспільний і особистий рівні правової культури, більшість авторів вважають, що функції правової культури не диференціюють стосовно суспільства й особистості.

Вважаємо, що майбутнім учителям історії і правознавства властиві такі функції: адаптивна, пізнавально-перетворювальна, ціннісно-нормативна, правовиховна, комунікативна, охоронно-захисна, діагностична, організаторська, регулятивна, управлінська.

Адаптивна функція проявляється в соціально-правовій активності особистості та пристосуванні її до умов середовища (правова соціалізація особистості). Оволодіння правовою культурою дозволяє майбутньому фахівцю успішно адаптуватися в суспільстві, у правовому просторі й ефективно реалізувати свої інтереси, права і свободи у всіх видах діяльності і правомірної поведінки. Це особливо важливо в умовах соціально-політичної та економічної нестабільності суспільства.

Пізнавально-перетворювальна функція правової культури пов'язана із завданням побудови правової держави. У процесі пізнання правової реальності необхідно враховувати ті кризові процеси, які відбуваються в економіці, політиці і суспільстві. Пізнавальна функція проявляється у правових поглядах і уявленнях, спрямованих на поглиблення правових знань та розвиток правосвідомості і правового мислення.

Ціннісно-нормативна функція реалізується за допомогою норм права, засвоєння яких необхідно кожному громадянину для його успішної адаптації у державі. Згідно з нормативним аспектом правової культури висувують вимоги до духовного світу людини, її морально-правових якостей, знань, правових переконань тощо. Так, наприклад, аксіологічна функція при формуванні нормативно-ціннісних орієнтирів особистості виступає в єдності з пізнавальною, де ідеологічні і психологічні елементи правової культури особистості сприяють реальній правомірній діяльності відповідно до правових приписів і моделей правомірної поведінки.

Виховна функція правової культури проявляється в розвитку цивільно-правових якостей особистості.

Важливе місце відводять комунікативній функції. За допомогою інститутів правової культури суспільства здійснюють політичний, правовий взаємозв'язок між державою й особистістю, між усіма елементами політичної, правової систем, націями, соціальними групами. Ця функція орієнтує майбутнього вчителя історії і правознавства на включення в сферу своєї діяльності добровільних помічників з підготовлених учнів, їхніх батьків, педагогів, фахівців сфери освіти, культури, юридичних установ і правоохоронних органів. Інтеграція зусиль, встановлення ділових і особистісних контактів з різноманітними державними і громадськими соціальними інститутами дозволяє зосередити інформацію і налагодити взаємодію в правовиховній роботі

з учнями.

Реалізація охоронно-захисної функції пов'язана з використанням чинних правових норм для захисту прав та інтересів школярів, сприянням застосування заходів державного примусу і реалізація юридичної відповідальності щодо осіб, які допускають не тільки прямі й опосередковані протиправні дії щодо учнів, але гальмують розвиток правового простору школярів.

Діагностична функція пов'язана зі зростаючими потребами школи дізнаватися про особистість дитини, її розвиток. Тому майбутній учитель повинен уміти визначати особистісні та соціально-побутові умови життя індивіда, його соціального оточення, виявляти позитивні і негативні впливи і правові проблеми.

Організаторська функція безпосередньо впливає на проведення суспільно-цінної (у нашому випадку правовиховної) діяльності вчителя історії і правознавства, метою якої є вирішення завдань соціально-педагогічної, правовиховної допомоги дітям, їхнім батькам, педагогам і розвиток, реалізація планів, проєктів і програм.

Специфічною функцією правової культури є регулятивна. Право регулює відносини між людьми, а також між людиною і суспільством через різноманітні структури на основі нормативних положень, систематизованих у законі. У суспільстві регулятивну функцію виконують і норми моралі, але вони не мають статусу закону, а їх регулююча дія заснована на соціальному схваленні або осудженні різних дій людини в суспільстві з боку цього суспільства або його різних інститутів. Регулятивна функція правової культури дозволяє співвідносити суспільні та особисті інтереси, реалізуючи їх у межах законності. Високий рівень правової культури особистості дозволяє їй регулювати відносини з іншими соціальними суб'єктами в різних сферах життєдіяльності суспільства, не виходячи за межі законності, підвищуючи тим самим ефективність реалізації своїх інтересів і потреб.

Сутність цієї функції полягає в координації мети і результатів, зводячи до мінімуму неминучі неузгодженості, що спричиняються динамічністю і непередбачуваністю поведінки учасників освітнього процесу.

Реалізуючи на практиці вищевказані функції, учитель допомагає дитині входити в життя соціуму, сприяє становленню її як активного об'єкта і суб'єкта культури, що реалізує свій особистісний потенціал. Рівень набуття студентом кожного виду функцій педагогічної діяльності свідчить про рівень готовності його до цієї діяльності.

С. Гогунова пропонує розглядати професійно необхідні якості майбутнього вчителя за трьома групами: ділові якості, властивості особистості, педагогічна майстерність.

До провідних ділових якостей автор відносить цілеспрямованість в роботі, організованість, вимогливість, конкретність і діловитість, послідовність і наполегливість у ній [7, с. 35].

У всіх різновидах типологій вимог спостерігається єдиний підхід до визначення професійно значущих якостей.

Сьогодні найбільш затребуваною є модель вчителя, представлена С. Гогуною у вигляді професіограми, яку автор розглядає у чотирьох блоках: 1) властивості і характеристика особистості вчителя; 2) вимоги до психолого-педагогічної підготовки учителя; 3) обсяг і склад спеціальної підготовки; 4) зміст методичної підготовки за фахом.

У контексті нашого дослідження зупинимося на першому блоці професійної моделі вимог. Властивості і характеристики особистості вчителя визначають з урахуванням трьох складових, до яких автор відносить: 1. Громадянську спрямованість – свідчить про науково-гуманістичний світогляд, соціальні потреби, моральні і ціннісні орієнтації, свідомість громадянського обов'язку та громадянської відповідальності, соціальну активність. 2. Професійно-педагогічну спрямованість, згідно з якою визначають інтерес і любов до дітей, захопленість педагогічною роботою, психолого-педагогічну пильність і спостережливість, педагогічний такт, педагогічну уяву, організаторські здібності, справедливість, товариськість, вимогливість, наполегливість, цілеспрямованість, урівноваженість, витримку, самооцінку, професійну працездатність. 3. Пізнавальну спрямованість, яка відображається в таких якостях, як наукова ерудиція, духовні, пізнавальні потреби й інтереси, інтелектуальна активність, почуття нового, готовність до педагогічної самоосвіти.

Крім якостей необхідних педагогу, потрібно знати якості, які педагог повинен розвивати у своїх учнях. Для цього потрібно розуміти ринок праці, на якому очікується: різке скорочення попиту на низькокваліфіковану робочу силу, надання пріоритету особам, які вміють працювати з сучасною оргтехнікою, комп'ютерами, прагнення багатьох людей мати власний сучасний бізнес, де необхідні знання сучасного законодавства.

3-поміж численних характерних ознак сучасного вчителя історії і правознавства важливою є правова компетентність, що представляє сукупність правових знань, умінь їх реалізувати у процесі професійної діяльності, знання і повагу до правового статусу колег, вихованців. Велику роль відіграє і сама активність особистості педагога, яку визначають за рівнем його правової грамотності та навченості.

Варто зазначити, що викладати історію і правознавство може фахівець, який опанував не тільки провідними поняттями юриспруденції, а й добре знає, як грамотно з урахуванням інноваційної методики, психології та педагогіки організувати навчальне заняття з історії і правознавства, сформувати життєво активну особистість з розвинутою правовою культурою.

Формування правової культури майбутнього вчителя історії і правознавства має будуватися на професійно значущих якостях: 1. Насамперед учитель історії і правознавства повинен володіти правовими знаннями та бути ерудованим, уміти відтворювати важливу інформацію, застосовувати її у нестандартній ситуації. 2. Сучасний учитель повинен мати високий рівень правової, методичної та педагогічної майстерності, уміти донести навчальний матеріал до рівня розуміння кожного учня та створити сприятливий психологічний клімат в освітньому процесі. 3. Педагог повинен докорінно знати стилі управління дитячим колективом і вміло застосовувати їх за конкретної ситуації, володіти демократичним стилем спілкування і дотримуватися його, враховувати думки колективу при заохоченні й покаранні його членів. 4. Знання норм літературної мови, володіння спеціальною термінологією, дотримання культури усного та писемного мовлення. 5. Загальна культура педагога, його зовнішній вигляд, поведінка, взаємовідносини з колегами та учнями. 6. Високий рівень правової культури, активна громадянська позиція, почуття громадянського обов'язку, соціально-правова активність.

Переконані, що учитель історії і правознавства повинен мати такі особистісні

якості: доброзичливість, справедливість, моральну відповідальність, емпатію, толерантність, ерудицію, уміння зрозуміти учня, оптимізм, емоційність, вольові якості, зокрема сміливість, рішучість, швидкість у прийнятті рішень, уміння володіти собою.

Отже, сутність правової культури майбутнього вчителя полягає в тому, щоб виконуючи соціальне замовлення суспільства щодо виховання громадянина правової держави, він здійснював правове виховання на всіх етапах освітнього процесу в школі та позанавчальній діяльності; цілеспрямовано і компетентно використовував виховні, профілактичні функції права, готував школярів до свідомого, творчого виконання громадянського обов'язку. Майбутньому вчителю історії і правознавства потрібно вміти критично оцінити свої знання, уміння, навички відповідного виду педагогічної діяльності, систематично їх поповнювати і розвивати; відбирати й аналізувати існуючі методики правового виховання з різними категоріями учнів, стежити за розвитком теорії і практики правового виховання, творчо застосовувати отримані знання у процесі діяльності; поглиблювати свою власну правову культуру як частину загальної культури педагога-професіонала.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баханов К. Механізми запровадження компетентнісного підходу в навчання історії в школі. *Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання*. 2013. № 1–2. С. 3–7.
2. Баханов К. О. Сучасна шкільна історична освіта: інноваційні аспекти: монографія. Донецьк: Юго-Восток, ЛТД, 2005. 384 с.
3. Баханов К. О. У пошуках інноваційних шляхів навчання історії в школі. *Сучасний урок: панорама методичних ідей* / уклад. Н. І. Харківська. Харків: Основа, 2004. С. 4–20.
4. Білюк О. В., Сургова С. Ю. Модель підготовки вчителя історії з урахуванням специфіки дисциплін педагогічного циклу. *Наукові праці. Серія: Педагогічні науки*. 2003. Т. 28, № 15. С. 68–71.
5. Болотова Е. Л. Система непрерывной правовой подготовки педагогических кадров: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.08. Москва, 2007. 395 с.
6. Власов В. С. Історія в школах України. Енциклопедія історії України. Київ: Наукова думка, 2005. Т. 3: Е–Й / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. 672 с.
7. Гогунова С. А. Формирование профессионально значимых убеждений студентов исторических факультетов педагогических вузов: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Тольятти, 2003. 204 с.
8. Єрмакова І. П. Виробнича педагогічна практика як ключова умова професійного самовизначення майбутніх вчителів історії. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка, Психологія*. 2015. № 7. С. 37–41.
9. Кравченко Д. Андрагогічний вимір професійної підготовки сучасного вчителя історії. *Педагогічні науки [зб. наук. пр. Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка]*. 2015. № 64. С. 96–102.
10. Майорський В. В. Методика навчання конституційного права учнів профільних класів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2016. 297 с.
11. Нікора А. О. Методична підготовка майбутнього вчителя історії до формування ціннісних орієнтацій учнів у процесі навчання етики: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2011. 20 с.
12. Пометун О. Компетентнісний підхід у сучасній історичній освіті. *Історія в школах України*. 2007. № 6. С. 3–12.
13. Рябовол Л. Т. Система навчання правознавства учнів основної і старшої школи: дис... д-ра пед. наук: 13.00.02. Київ, 2015. 600 с.
14. Сергійчук О. М., Демуз І. О. Професійна педагогічна готовність учителя історії в умовах модернізації вищої освіти. *Вісник Житомирського державного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2010. Вип. 50. С. 125–129.
15. Старєва А. М. Особистісно орієнтована професійно-педагогічна підготовка як основа формування готовності майбутнього вчителя історії до реалізації особистісно орієнтованого навчання. *Наукові*

- праці. Серія: Педагогічні науки. 2002. Вип. 11. С. 102–106.
16. Про освіту. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 27.09.2022).
  17. Конвенція про права дитини. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 27.09.2022).

REFERENCES

1. Bakhanov, K. (2013). Mekhanizmy zaprovadzhennia kompetentnisnogo pidkhotovu v navchannia istorii v shkoli. *Istoriia i suspil'stoznavstvo v shkolakh Ukrainy: teoriia ta metodyka navchannia, 1–2, 3–7* [in Ukrainian].
2. Bakhanov, K. O. (2005). Suchasna shkil'na istorychna osvita: innovatsijni aspekty. Donets'k: Yuho-Vostok, LTD [in Ukrainian].
3. Bakhanov, K. O. (2004). U poshukakh innovatsijnykh shliakhiv navchannia istorii v shkoli. *Suchasnyj urok: panorama metodychnykh idej*. N. I. Kharkivs'ka (Ed.). Kharkiv: Osнова, 4–20 [in Ukrainian].
4. Biliuk, O. V., Surhova, S. Yu. (2003). Model' pidhotovky vchytelia istorii z urakhuvanniam spetsyfyky dystsyplin pedahohichnogo tsyклу. *Naukovi pratsi. Serii: Pedahohichni nauky, Vol. 28, 15, 68–71* [in Ukrainian].
5. Bolotova, E. L. (2007). Systema nepreryvnoj pravovoj podhotovky pedahohycheskykh kadrov. *Doctor's thesis*. Moskva [in Russian].
6. Vlasov, V. S. *Istoriia v shkolakh Ukrainy. Entsyklopediia istorii Ukrainy*. Kyiv: Naukova dumka, 2005. Vol. 3: E–J / V. A. Smolij et al.(Ed.) [in Ukrainian].
7. Hohunova, S. A. (2003). Formyrovanye professyonal'no znachymykh ubezhdenyj studentov ystorycheskykh fakul'tetov pedahohycheskykh vuzov. *Candidate's thesis*. Tol'iaty [in Russian].
8. Yermakova, I. P. (2015). Vyrobnycha pedahohichna praktyka iak kliuchova umova profesijnogo samovyznachennia majbutnikh vchyteliv istorii. *Visnyk Natsional'noho aviatsijnogo universytetu. Serii: Pedahohika, Psykholohiia, 7, 37–41* [in Ukrainian].
9. Kravchenko, D. (2015). Andrahohichnyj vymir profesijnoi pidhotovky suchasnoho vchytelia istorii. *Pedahohichni nauky [zb. nauk. pr. Poltav's'koho natsional'noho pedahohichnogo universytetu im. V. H. Korolenka], 64, 96–102* [in Ukrainian].
10. Majors'kyj, V. V. (2016). Metodyka navchannia konstytutsijnogo prava uchniv profil'nykh klasiv. *Candidate's thesis* [in Ukrainian].
11. Nikora, A. O. (2011). Metodychna pidhotovka majbutn'oho vchytelia istorii do formuvannia tsinnisnykh oriantatsij uchniv u protsesi navchannia etyky. *Abstract of the candidate's dissertation*. Kyiv [in Ukrainian].
12. Pometun, O. (2007). Kompetentnisnyj pidkhdid u suchasnij istorychnij osviti. *Istoriia v shkolakh Ukrainy, 6, 3–12* [in Ukrainian].
13. Riabovol, L. T. (2015). Systema navchannia pravoznavstva uchniv osnovnoi i starshoi shkoly. *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
14. Serhijchuk, O. M., Demuz, I. O. (2010). Profesijna pedahohichna hotovnist' uchytelia istorii v umovakh modernizatsii vyschoi osvity. *Visnyk Zhytomyr's'koho derzhavnoho universytetu. Serii: Pedahohichni nauky, Issue 50, 125–129* [in Ukrainian].
15. Starieva, A. M. (2002). Osobystisno oriientovana profesijno-pedahohichna pidhotovka iak osnova formuvannia hotovnosti majbutn'oho vchytelia istorii do realizatsii osobystisno oriientovanoho navchannia. *Naukovi pratsi. Serii: Pedahohichni nauky, Issue 11, 102–106* [in Ukrainian].
16. Pro osvitu. Ofitsiynyj sayt Verkhovnoyi Rady Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].
17. Konventsija pro prava dytyny. Ofitsiynyj vebportal parlamentu Ukrainy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 [in Ukrainian].